

7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К., Ірпінь : Перун, 2004.
8. Исаков В. Б. Юридические факты в советском праве / В. Б. Исаков. — М. : Юрид. лит., 1984. — 144 с.
9. Бодерскова Г. С. Юридические факты в механизме правового регулирования трудовых отношений рабочих и служащих / Г. В. Бодерскова. — М., 1982.
10. Общая теория государства и права : академический курс : в 2 т. / под ред. М. Н. Марченко. — М., 2000. — Т. 2 : Теория права.
11. Алексеев С. С. Общая теория права : учебник / С. С. Алексеев. — М. : Велби, Проспект, 2008. — 760 с.
12. Сташків Б. І. Юридичні факти в праві соціального забезпечення : монографія / Б. І. Сташків. — Чернігів, 2008. — 260 с.
13. Лушникова М. В., Лушников А. М. Курс трудового права : в 2 т. — М. : Статут, 2009. — Т. 1 : Сущность трудового права и история его развития. Общая часть.
14. Прокопенко В. І. Трудове право України : підручник ? / В. І. Прокопенко. — Х., 1998. — 480 с.
15. Проект Трудового кодексу України від 10 грудня 2009 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua
16. Процевський О. Про предмет трудового права / О. Процевський // Право України. — 2001. — № 12. — С. 83.

УДК 342.9 (4 УК)

Остапенко Л. О., асистент кафедри цивільного права та процесу ННІ права та психології НУ «Львівська політехніка»;
Банах О. О., студентка ННІ права та психології НУ «Львівська політехніка»

Правові основи охорони праці на авіаційних підприємствах України

У статті розглянуто нормативно-правове закріплення положень що регулюють охорону праці на авіаційних підприємствах. Проаналізовано статистику випадків недотримання норм охорони праці в Україні та за кордоном.

Ключові слова: авіаційне підприємство, авіаційний персонал, охорона праці, право.

В статье рассмотрено нормативно-правовое закрепление положений, которые регулируют охрану труда на авиационных предприятиях. Осуществлен анализ статистики случаев неисполнения норм охраны труда в Украине и за рубежом.

Ключевые слова: авиационное предприятие, авиационный персонал, охрана труда, право.

The article deals with regulatory consolidation provisions governing health and safety in the aviation business. Statistics analyzed cases failure to comply with safety in Ukraine and abroad.

Keywords: aviation company, aviation personnel, protection of labor, law.

Постановка проблеми. Наслідком незадовільного стану охорони праці на авіаційних підприємствах в Україні є виробничий травматизм та професійні захворювання, які знижують ефективність роботи на підприємстві, і водночас спонукають законодавця до оновлення старих та прийняття нових відповідно до змін на під-

приємстві нормативно-правових актів.

Наша держава на законодавчому рівні повинна довести стан безпеки польотів в цивільній авіації та рівень праці обслуговуючого персоналу авіаційних підприємств до світових стандартів.

Основною метою статті є розгляд та аналіз законодавчого закріплення і дії правових норм у сфері охорони праці, забезпечення охорони праці, соціального захисту працівників, від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.

Істотний внесок у розробку тематики з охорони праці внесли Болотіна Н.Б., Жернаков В.В., Личенко І.О., Щербина В.І. та ін., які у своїх працях вказують необхідність на законодавчому рівні вжиття заходів щодо вдосконалення правових норм в сфері охорони праці для реалізації гарантій прав громадян на працю

Виклад матеріалу. На сьогодні в національному законодавстві України виокремлено регулювання трудових відносин працівників у повітряній сфері, що є свідченням прагнення нашої держави наблизити правові норми законодавства до світових стандартів.

Одним з основних нормативно-правових актів України, що регулюють відносини у сфері охорони праці на авіаційних підприємствах нашої держави, є Кодекс законів про працю України. Даний Кодекс відповідно до ст. 1 регулює трудові відносини всіх працівників, сприяючи зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи, підвищенню ефективності суспільного виробництва і піднесенню на цій основі матеріального і культурного рівня життя трудящих, зміцненню трудової дисципліни і поступовому перетворенню праці на благо суспільства в першу життєву потребу кожної працездатної людини [1].

Проект нового Трудового кодексу України порівняно з діючим Кодексом законів про працю України більше конкретизує трудові відносини: реалізації права на працю; працевлаштування; умов праці; організації та управління працею; професійного навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації; забезпечення договірною регулювання умов праці; відповідальності роботодавців і працівників; вирішення індивідуальних та колективних трудових спорів; нагляду і контролю за дотриманням трудового законодавства; інших питань, визначених цим Кодексом, в той час коли Кодекс законів про працю узагальнює питання законодавчого регулювання трудових правовідносин працівників на підприємствах [2].

На теренах України діє є Повітряний кодекс України. У ч. 1 ст. 1 Повітряного кодексу України визначено поняття авіаційного персоналу, який працює на авіаційних підприємствах, а саме: «авіаційний персонал – це особи, які пройшли спеціальну фахову підготовку, мають відповідне свідоцтво і здійснюють льотну експлуатацію, технічне обслуговування повітряних суден, організацію повітряного руху, технічну експлуатацію наземних засобів зв'язку, навігації, спостереження» [3].

Також статтями 49-56 Розділу VII Повітряного кодексу України регламентовано питання щодо авіаційного персоналу [3].

Отже, особа, яка належить до авіаційного персоналу, має відповідати кваліфікаційним вимогам за професійною ознакою, станом здоров'я та мати належним чином оформлене свідоцтво згідно з авіаційними правилами України, яке видається окремо на кожну спеціальність осіб авіаційного персоналу. Наявність свідоцтва є необхідним для таких спеціальностей осіб авіаційного персоналу: 1) пілот повітряного судна; 2) диспетчер управління повітряним рухом (диспетчер служби руху); 3) персонал з технічного обслуговування повітряних суден; 4) члени випробувального екіпажу; 5) член екіпажу пасажирського салону (бортпровідник); 6) диспетчер із забезпечення польотів.

В авіаційних навчальних закладах, центрах перепідготовки і підвищення кваліфікації авіаційних спеціалістів та в інших закладах, у тому числі іноземних, що сертифіковані або визнані уповноваженим органом з питань цивільної авіації для проведення відповідної підготовки проводиться підготовка, перепідготовка, підтвердження/відновлення та підвищення кваліфікації авіаційного персоналу і персоналу з наземного обслуговування з видачею відповідного сертифіката/свідоцтва. Дія цих положень поширюється на керівників суб'єктів авіаційної діяльності та їх керівний склад, які несуть відповідальність за безпеку авіації.

Відповідно до ст. 53 Повітряного кодексу України трудові відносини та соціальний захист авіаційного персоналу регулюються законодавством України про працю, соціальне страхування і державну допомогу, іншими актами законодавства України, галузевою угодою між центральним органом виконавчої влади в галузі транспорту і профспілками працівників цивільної авіації України, колективними договорами підприємств. Щодо особливостей умов праці, соціально-побутового, житлового забезпечення, режиму робочого часу, часу відпочинку окремих категорій авіаційного персоналу, то їх встановлено законодавством України з урахуванням міжнародних вимог та рекомендацій щодо безпечних умов праці та особливих умов соціального захисту окремих категорій авіаційного персоналу [3].

Статтю 17 Закону України від 10 листопада 1994 року № 232/94-ВР «Про транспорт» визначено, що трудові відносини, соціальний захист і дисципліна працівників регулюються Кодексом законів про працю України, іншими законодавчими актами України [4].

У Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників (ДКХП) (випуск 68 «Авіаційний транспорт») відповідно до Методичних рекомендацій щодо розроблення ДКХП поряд із вимогами, які викладено у відповідних розділах кваліфікаційних характеристик, працівники авіаційного транспорту повинні знати, виконувати та додержуватися правил і норм з охорони праці, виробничої санітарії, пожежної безпеки, електробезпеки, безпечного ведення робіт, виконувати правила внутрішнього трудового розпорядку [5].

Авіаційний персонал проходить медичне обстеження, яке проводить уповноважений орган з питань авіації у процесі регулювання сфери авіаційної медичної діяльності (ст. 54 Повітряного кодексу України).

Важливим нормативно-правовим документом в діяльності авіаційного підприємства є Положення про службу авіаційної безпеки авіапідприємства (далі – Положення), яке розроблено на виконання п. 3 розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.06.04 р. № 360-р «Про затвердження плану заходів організаційного забезпечення виконання Державної програми авіаційної безпеки цивільної авіації» [6]. У п. 7 Положення визначено структуру і керування службою авіаційної безпеки (САБ).

Тривалість робочого часу та часу відпочинку особового складу САБ визначено в п. 9.6 даного Положення. Виплата заробітної плати, працівникам САБ здійснюється відповідно до посадових окладів, установлених штатним розписом. Преміювання працівників САБ здійснюється згідно з Положенням про преміювання працівників, затвердженим керівником авіапідприємства.

Для захисту інтересів працівників на авіаційному підприємстві в сфері охорони праці 23 грудня 1991 року на першому з'їзді профспілок на базі Республіканської організації профспілки авіапрацівників СРСР створена Професійна спілка авіапрацівників України

(далі - Профспілка), що є неприбутковою громадською організацією, яка об'єднує на добровільних засадах працівників підприємств, установ та організацій цивільної авіації, гідрометеорологічної служби, авіаційно-спортивних товариств і клубів України, працівників та учнівську молодь, курсантів і студентів навчальних закладів по профілю діяльності згаданих відомств, інших організацій, незалежно від форм власності та видів господарювання і створена з метою представництва та захисту їх професійних, трудових, соціально-економічних прав та інтересів [7].

З моменту утворення Профспілка авіапрацівників України є членом Міжнародного об'єднання профспілок авіапрацівників країн СНД (МОПавіа).

Профспілка авіапрацівників України має тісні дружні зв'язки з профспілками авіапрацівників Росії, Білорусі, Казахстану, Віргінії, Узбекистану, Вірменії, Молдови. Регулярно проводиться обмін досвідом роботи з профспілками цих країн. Через Федерацію профспілок України вирішуються питання соціального захисту працюючих та соціально незахищених людей на рівні владних структур, шляхом лобіювання інтересів членів профспілок через представників у Верховній Раді України, укладання Генеральної угоди з КМ України [8].

Однак, незважаючи на вищевикладене відповідно до статистики електронного джерела Aviation-safety.net у I півріччі 2010 року на аеродромах України сталося п'ять пошкоджень повітряних суден (далі - ПС) на землі. Чотири пошкодження відбулися на аеродромі Бориспіль та одне на аеродромі Дніпропетровськ. Під час подій були пошкоджені чотири ПС, що внесені до державного реєстру повітряних суден України та одне ПС, що внесене до реєстру ПС Німеччини.

Також за даними веб-ресурсу Aviation-safety.net, з 21 по 27 травня цього року у світі сталося 42 авіаційні аварії, в основному із легкомоторними літальними апаратами. Внаслідок них загинуло 18 пілотів та пасажирів, кілька десятків людей отримали поранення.

Якщо брати до уваги іноземні країни, то «найвražайнішим» на аварії було 24 травня 2012 року - трапилося 10 аварій. Лідером по кількості авіаційних пригод стали США (13), на другому місці Росія (4), 2 аварії трапилося в Канаді, по одній – у Бразилії, Великобританії, Китаї, Німеччині, Чехії, деяких інших країнах.

Така статистика говорить про те, що існує реальна загроза у сфері охорони праці на авіаційних підприємствах, оскільки більшість аварій та певних надзвичайних ситуацій говорять про порушення трудових відносин.

У 2012 році при експлуатації цивільних повітряних суден України сталися 2 катастрофи і 4 аварії. Одна катастрофа відбулася під час виконання авіаційних робіт з десантування парашутистів та одна під час виконання приватного польоту літака авіації загального призначення. Три аварії сталися під час експлуатації ПС авіації загального призначення та одна при виконанні авіаційно-хімічних робіт. Внаслідок авіаційних подій 8 людей загинуло і 17 отримали травми [9].

Вказані вище фактори вказують на низьку якість проведення робіт на авіа-підприємствах, невисокий рівень підготовки авіаційного персоналу та/або не повне дотримання останніми норм охорони праці, що вимагають сьогодні необхідність на законодавчому рівні вжиття швидких, дієвих, ефективних заходів для підвищення рівня діяльності держави у сфері охорони праці шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів та оновлення норм діючого національного законодавства про працю, на основі якого надалі буде провадитись інтеграція на авіаційних підпри-

емствах для створення дієвих вимог щодо попередження нещасних випадків на виробництві та наданні соціальної допомоги особам, які зазначили страхування під час здійснення професійної діяльності [10].

Відповідно до ст. 44 Закону України від 14 жовтня 1992 року № 2694-XII «Про охорону праці» «за порушення законів та інших нормативно-правових актів про охорону праці, створення перешкод у діяльності посадових осіб органів державного нагляду за охороною праці, ... винні особи притягаються до дисциплінарної, адміністративної, матеріальної, кримінальної відповідальності згідно із законом» [11].

Дисциплінарна відповідальність полягає у накладенні дисциплінарного стягнення на винного працівника за порушення вимог норм охорони праці.

Фахівці служби охорони праці на підприємствах мають право вимагати від посадових осіб усунення від роботи працівників, що не пройшли медичного огляду, навчання, інструктажу, перевірки знань з охорони праці, що не мають допуску до відповідних робіт згідно нормативних актів про охорону праці [12, с. 67].

За порушення працівником норм і правил з охорони праці на авіаційному підприємстві що призвели до прямої дійсної шкоди що характеризуються винними протиправними діями (бездіяльністю) працівника також передбачена матеріальна відповідальність, яка в основному обмежується певною частиною заробітку працівника і не повинна перевищувати повного розміру заподіяної шкоди, за винятком випадків, передбачених законодавством.

За наявності зазначених підстав і умов матеріальна відповідальність може бути покладена незалежно від притягнення працівника до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності [1].

За допущення працівником адміністративних проступків передбачається адміністративна відповідальність за порушення норм охорони праці у вигляді накладення органами державного нагляду за охороною праці штрафних санкцій на робітників, роботодавців, керівників підприємств установ, організації чи уповноважених ними осіб.

Відповідно до ст.ст. 41, 41¹, 41², 41³ Кодексу України про адміністративні правопорушення, адміністративними деліктами, за які настає адміністративна відповідальність є:

1) ухилення від участі в переговорах щодо укладення, зміни або доповнення колективного договору;

2) порушення чи невиконання колективного договору, угоди;

3) ненадання інформації для ведення колективних переговорів і здійснення контролю за виконанням колективних договорів, угод [13].

За вчинення суспільно-небезпечних діянь (злочинів) що посягають на встановлений порядок дотримання вимог законодавства в сфері охорони праці на авіаційних підприємствах передбачена кримінальна відповідальність.

Як зазначає А.Г. Ляхов, «злочини проти міжнародної цивільної авіації є одним з найнебезпечних злочинів міжнародного характеру» [14].

Статтями 271, 272 Кримінального кодексу України передбачені санкції за порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону та правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою праці на підприємстві (в тому числі авіаційному), громадянином - суб'єктом підприємницької діяльності, якщо це порушення створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого [15].

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок про те, що в Україні

хоча і діють законодавчі акти, які регулюють охорону праці на авіаційних підприємствах нашої держави, однак темпи зниження виробничого травматизму і професійної захворюваності свідчать про те, що на сьогодні існує потреба вдосконалення охорони праці на авіаційних підприємствах України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page>
2. Проект Трудового кодексу України від 22.04.2013 року [Електронний ресурс].-Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46746
3. Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 року № 3393-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3393-17>
4. Про транспорт: Закон України від 10 листопада 1994 року № 232/94-ВР // Відом. Верх. Ради України. – 1994. – № 51. – Ст. 446.
5. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 68 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jobs.ua/ukr/dkhp/vipusk-68>
6. Положення про службу авіаційної безпеки авіапідприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://avia.gov.ua/documents/arhiv_sajtu/30494_1.html
7. Статут професійної спілки авіапрацівників України від 22 березня 2007 року № 1381- V // Профспілка авіапрацівників України. – К. — 2007. - 26 с.
8. Профспілка авіапрацівників України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fpsu.org.ua/pro-fpu/chlenski-organizatsiji/vseukrajinski-galuzevi-profspilka-aviapratsivnikiv-ukrajini>
9. Аналіз рівня безпеки польотів та виявлення потенційних факторів аварійності х цивільними повітряними суднами України у 2012 році від 20 лютого 2013 року № 19.2.4-1А. — К. — 2013. - 54 с.
10. Повітряна охорона праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.Aviation-safety.net>
11. Про охорону праці: Закон України від 14 жовтня 1992 року № 2694-XII // Відом. Верх. Ради України. – 1992. – № 49. – 668 с.
12. Основи охорони праці підручник. 2-ге видання, доповнене та перероблене. / К.Н. Ткачук, М.О. Халімовський, В.В. Зацарний, Д.В. Зеркалов, Р.В. Сабарно, О.І. Полукаров, В.С. Коз'яков, Л.О. Мітюк. За ред.. К.Н. Ткачука і М.О. Халімовського. — К.: Основа, 2006 - 448 с.
13. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року № 8073-X [Електронний ресурс]. - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
14. Ляхов А.Г. Преступления против безопасности международной гражданской авиации и советское уголовное законодательство // Советское государство и право. “ 1989. — № 7. — 120-125 с.
- 15.Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1360091735923496>

